

SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ PŘÍRODY A JEHO VÝZNAM

Nejrůznější aktivity, které vychází ze smyslového vnímání přírody, hrají velice důležitou roli při vytváření a dalším posilování zdravého vztahu k přírodě. Klasická školní výuka seznamuje s přírodou spíše prostřednictvím faktů, což může u některých žáků vést až k postupnému odcizování od přírody a přírodopisu, neboť tento způsob pro ně znamená pouze snůšku informací, které je potřeba se „nabířovat“. Proto velice záleží na tom, aby nejprve došlo k vytvoření osobního vztahu k přírodě, což může vyvolat touhu po vědění ve smyslu - žák má přírodu rád a chce se o ní dozvědět více. Při formování takového osobního vztahu se výborně uplatňuje právě přímý kontakt s přírodou, který poskytuje smyslové a jiné zážitky, díky nimž se příroda stává žákovi něčím blízkým, něčím, co vzbuzuje příjemné pocity.

Pozitivní vztah k přírodě by měl být zakotven v každém žákovi, jde jen o to tento vztah probudit a povzbudit. Důkazem této domněnky může být volný pobyt žáků venku. Žáci většinou dávají najevo nadšení z neorganizovaného pohybu v přírodě, kdy se mohou rozprchnout do všech stran a užívat si neohrazeného prostoru.

NĚKOLIK OBECNÝCH ZÁSAD PRO AKTIVITY ZAMĚŘENÉ NA SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ PŘÍRODY

Pro smyslové vnímání přírody je vhodnější menší počet účastníků, ačkoliv při dobré organizaci lze zvládnout celou třídu. Obecně se většině aktivit žáci věnují jednotlivě nebo po dvou. Když žák absolvuje jednotlivé činnosti sám za sebe, vzniká v podstatě dvojice žák a příroda, která intenzivně přispívá k utváření intimního vztahu žáka k přírodě. Žák se při samostatné aktivitě může zbavit strachu ze samoty a vnímat přírodu jako plnohodnotného společníka.

Pro většinu aktivit je důležité zvolit klidné a bezpečné místo, kde se žáci budou cítit příjemně, aby je při jednotlivých činnostech nerozptylovalo okolí a mohli se soustředit pouze na vnímání jedním daným smyslem, třeba hmatem nebo sluchem.

Žáci by se měli do přírody vypravit ve starším, tmavším oblečení, o které se nebudou obávat a budou se moci soustředit pouze na jednotlivé činnosti.

Učitel by měl předejít komplikacím, které by mohly při kontaktních činnostech s přírodou vzniknout. Měl by předem ověřit, kteří žáci trpí nějakou alergií (např. na pyl, zvířecí srst, ovoce, atd.) nebo fobiemi (např. z pavouků, výšek, ptáků atd.) a přizpůsobit program dané situaci.

Na konci každé aktivity je vhodné zařadit diskuzi v celé skupině účastníků, která vede k upevnění nashromážděných zážitků a pocitů. Učitel klade žákům otázky typu: "Jak vás činnost bavila/jak se vám činnost líbila? Bylo to náročné? Jak jste se přitom cítili/na co jste přitom mysleli? Jak jste se cítili se zavřenýma očima?"

AKTIVITY A HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ PŘÍRODY ZRAKEM

Malířská paleta

Smyslem činnosti je uvědomit si, že příroda neznamena jen zelenou a hnědou barvu, ale že zahrnuje celé spektrum barev podobně jako malířská paleta. Hledání barev lze pojmout různě. Žáci mohou soutěžit o největší počet nalezených barev nebo o to, kdo nejrychleji sestaví duhu, tzn. sežene přírodninu červené (oranžové), žluté, zelené, modré (indigo neboli tmavě modré) a fialové barvy. Další možností je, že každý žák pátrá po své oblíbené barvě nebo po barvě svého trička, batohu atd.

"Klaciomalba" a další výtvarné techniky

V přírodě lze tvořit různá výtvarná díla. Je-li například k dispozici vhodný substrát jako písek nebo sníh, stačí najít šikový klacík a "malovat". Jiný způsob obnáší použití papíru, na který se dá místo pastelek kreslit například hlínou, uhlíky z ohniště nebo různě barevnými květy a zelenými listy. V přírodě se žáci samozřejmě mohou věnovat i klasickým výtvarným technikám, tzv. malbě v plenéru.

Land art

Land art je umělecký směr, při kterém umělecké dílo vzniká přímo v krajině nebo v přírodě a k jehož tvorbě se používají přírodní materiály. Důležitým principem je pravidlo, že díla land artu jsou do krajiny zasazena citlivě a nenarušují ji, naopak do ní zapadají. Může se jednat o různé velké mozaiky z kamínků až balvanů, sousoší sestavené ze spadáných větví stromů nebo o vytesanou dřevěnou lavičku opuštěnou uprostřed louky. Nejpoužívanější materiály jsou horniny a nerosty, substráty jako písek, štěrk nebo půda, dřevo a rostliny. Nutno dodat, že land art není žádný extravagantní umělecký styl, který chce šokovat, naopak se jedná o směr, který vychází z přirozeného vztahu člověka k přírodě, za formu land artu lze považovat i různé úkryty a domečky, které spontánně vznikají v rámci dětských her.

V rámci této aktivity dá učitel žákům dostatečný prostor, aby vytvořili uměleckého dílo dle svého vkusu. Každý pak může své dílo představit a okomentovat. Žáci mohou pracovat i v různých velikých skupinách nebo se podílet na jednom společném výtvaru, záleží na domluvě a nápadu. K vzniklým dílům je dobré se po čase vrátit, žáci si tak uvědomí skutečnost, že v přírodě se všechno rychle mění včetně lidských děl.

Salón krásy

Žáci se rozdělí do dvojic, jeden funguje jako zákazník a druhý jako pracovník salónu krásy. Pracovník salónu má za úkol zkrášlit zákazníka, ať už podle jeho přání nebo vlastní fantazie, ovšem s tou podmínkou, že může použít pouze nalezené přírodní materiály. Lze využít například borůvky jako oční stíny nebo barvu pro borůvkové tetování, pyl z kopretiny nebo pampelišky pro nazlátlou pleť, jahody nebo maliny jako rtěnku, barevné lepidlo korunní lístky jako nehty, jeřabiny jako korálky, větvičky a listy jako ozdoby do vlasů atd. Chlapci mohou zkrášlit dívky anebo si vyrobit válečné maskování. Po uplynutí dohodnutého časového limitu lze uspořádat přehlídku a zvolit nejpovedenější krasavici/válečníka.

Světlušky

Aktivita probíhá večer nebo v noci, zvyká žáky na tmu, odbourává strach a rozvíjí jejich orientaci ve tmě. Žáci jsou rozmístěni volně v prostoru. Jeden z žáků představuje svítící světlušku, má baterku, kterou jednou za minutu na tři sekundy rozsvítí. Světlušky bez světla mají za úkol svítící světlušku chytit. Pokud se jim to v dohodnutém časovém limitu nepodaří, osvětlená světluška vyhrává. Vítěz může určit, kdo převezme jeho roli, a hra může pokračovat dále.

AKTIVITY A HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ PŘÍRODY SLUCHEM

Zvuková mapa

Každý žák je vybaven papírem a tužkou a najde si vlastní místo, kde bude naslouchat zvukům přírody. Doprostřed mapy nakreslí značku, která symbolizuje místo, kde sedí. Když uslyší nějaký zvuk, zakreslí ho do mapy zvolenou značkou. Měl by zachytit směr, vzdálenost a intenzitu zvuku a odhadnout, jak mohl daný zvuk vzniknout. Na aktivitě není zásadní zobrazení zvuku v mapě, ale koncentrace na sluchové vjemy. Pokud se žáci nedokážou soustředit, mohou zvukům přírody naslouchat se zavázanýma očima bez vypracování zvukové mapy a pouze počítat zachycené zvuky na prstech. Na konci aktivity je vhodné rozebrat podíl zvuků volné přírody a podíl zvuků pocházejících od lidí. Tento rozbor odhalí schopnost žáků zůstat v klidu a zároveň napoví, jak lidé ovlivňují zvukovou mapu přírody.

Pískání na listy trav

K aktivitě jsou potřeba široké ploché listy trav, např. psárky luční nebo srhy říznačky. List trávy se vloží na plochu mezi vnější strany palců a částečně mezi hrany dlaně. Mezi palci vznikne mezera, do které se fouká. Rozechvěním listu ve štěrbině vzniká ostrý pískot. Pískání lze pojímat jako soutěž o nejhlasitější, nejdlejší hvizd atp.

Tam za vodou v rákosí...

Jeden žák představuje čápa, druhý žábu. Ostatní představují rákosí a stojí zhruba půl metru od sebe. Čáp i žába mají zavázané oči a jsou vypuštěni do rákosí. Čáp je hladový, proto se snaží chytit žábu, která před ním naopak prchá. Jelikož mají oba zavázané oči, orientují se pouze podle šumění rákosových stébel a listů. Rákos (žák představující rákos) zašumí resp. vydá pomalý klidný zvuk "ššššš", když se ho žába nebo čáp dotkne.

Šustý šust

Tato jednoduchá aktivita má čistě relaxační charakter. Je potřeba najít pořádnou kupu čistého suchého spadlého listí a pak se v něm neorganizovaně procházet (případně válet) a co nejvíce šustit. V přírodě lze samozřejmě relaxovat mnoha dalšími, stejně prostými způsoby, stačí si například sednout na suché, bezpečné místo na louce, na břehu řeky nebo v lese, zavřít oči a poslouchat.

Variace slepé báby

Žáci si nejprve zvolí, jakým se chtějí stát zvířetem. Podmínkou je, že dané zvíře vydává nějaký zvuk a žák ho dokáže napodobit. Poté se rozpočítáním jeden z žáků stane slepou bábou, někdo mu důkladně zaváže oči a roztočí ho. Po zhruba deseti sekundách může slepá bába vyrazit na lov zvířat, orientuje se podle zvuků, které zvířata vydávají. Zvířata se mohou pohybovat pouze ve vymezeném prostoru. Každých zhruba pět sekund by se nějaké ze zvířat mělo ozvat. Kromě těchto zvuků musí žáci být v naprostém klidu. Pokud slepá bába nějaké zvíře vyzve, aby se ozvalo, zvíře musí vydat daný zvuk, jinak poruší pravidla a musí nahradit slepou bábou, která se naopak stává zvířetem. Totéž platí i v případě, že slepá bába nějaké zvíře uloví.

AKTIVITY A HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ PŘÍRODY HMATEM

Najdi "svůj" strom

Žáci nejlépe sami vytvoří dvojice, ve kterých se jim bude dobře pracovat. Jeden z dvojice si zaváže oči, druhý mezitím v okolí najde zajímavý strom nebo strom, který by se k jeho kamarádovi nejvíce hodil. Poté ke stromu dovede člena dvojice se zavázanýma očima a nechá ho, aby si strom prohlédl především pomocí hmatu, případně pomocí čichu a chuti. Po několika minutách ho bezpečně odvede zpět na výchozí místo a rozváže mu oči. První žák se nyní snaží podle zapamatovaných detailů najít „svůj“ strom, druhý člen dvojice mu může pomoci vymezením prostoru k hledání. Poté si žáci vymění úlohy. Pokud se pohybujeme v kamenitém terénu, můžeme použít stejný princip a zahrát si hru "Najdi "svůj" kámen".

Kapka vody na dlani

Všichni žáci se pohodlně uvelebí do kruhu, mohou sedět, ležet. Učitel žáky požádá, aby přestali mluvit, zůstali mlčky po celou dobu aktivity (bude to pár minut) a zavřeli oči tak, aby nic neviděli. Jakmile je klid a všichni mají zavřené oči, učitel žáky požádá, aby nastavili ruku dlaní nahoru. Pomalu je obchází a každému kápne na dlaň drobnou kapku vody. Když mají všichni kapku vody na dlani, učitel tichým hlasem sdělí, aby žáci vnímali tvar, materiál, teplotu atd. Po chvílce aktivitu ukončí, vyzve žáky, aby otevřeli oči. Následuje sdělování pocitů, postupně se vyjádří každý žák, jak na něho kapka vody na dlani působila. Tuto aktivitu lze vyzkoušet s řadou různých přírodnin, efekt s kapkou vody se však překonává obtížně.

Šimry šimry

Tato jednoduchá aktivita má především relaxační charakter. Nejlépe se bude pracovat ve dvojicích, je ovšem potřeba vytvořit takové dvojice, ve kterých si žáci budou důvěřovat. Jeden žák zavře oči, druhý žák si opatří nějaký měkký přírodní materiál, který je příjemný na dotek, např. květenství trávy (pozor na alergie!), kousek mechového polštáře, lístek stromu atd. Materiálem jemně, pomalu šimrá kamaráda na obličej, na dlaních nebo po zátylku či předloktí. Může zkusit také větvičku stromu jako drbátko do vlasů. Žák se zavřenýma očima může hádat, co ho to šimrá, nebo jen vychutnávat doteky přírody a relaxovat. K relaxaci hmatovými podněty může posloužit také objímání stromů nebo soustředění se na doteky větru.

Nejdelší šiška

Všichni žáci mají zavázané oči. Učitel každému z nich přidělí hromádku například deseti šišek (nebo větviček, stébel trav atd.) různé délky. Po odstartování mají žáci za úkol sadu přírodnin roztrždit podle velikosti. Aktivita končí až v okamžiku, kdy úkol správně splní všichni žáci.

Bosanoha

Tato aktivita vyžaduje trpělivost učitele a důvěru žáků, kteří se možná budou zdráhat vyzout si boty a procházet boso a poslepu neznámým terénem. Pokud se však žáky podaří přesvědčit, zážitek stojí za to. Učitel předem nachystá krátkou stezku, která nemusí být nijak krkolonná, ale měla by vést po různých površích, např. po písku, šterku, trávě, mechu. Všichni žáci si zují boty, postaví se s přibližně metrovými rozestupy podél dlouhého lana, zaváží si oči šátkem a jednou rukou se chytí lana. Vznikne had propojený provazem, kterého učitel provede po stezce. Nejprve však žáky požádá, ať celou stezku jdou mlčky, a počká, až se všichni uklidní a ztichnou.

Metodický list si můžete stáhnout na <http://labyrinth.ametyst21.cz>, kde jsou k dispozici i další materiály zaměřené na environmentální výchovu.

Vydalo Občanské sdružení Ametyst – www.ametyst21.cz, napsala Simona Šafarčíková.

Všechny obsažené materiály jsou volně přístupné a jejich využití se řídí českou verzí licence BY-NC-SA.

Více informací na <http://www.creativecommons.cz>.

AKTIVITY A HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ PŘÍRODY ČICHEM

Poznávka rostlin čichem

Učitel nejprve žáky naučí vnímat vůni rostlin - ukáže jim klasický způsob, kdy se část rostliny rozemne mezi prsty a přivoní se k nim. Je potřeba všechny žáky upozornit, aby žádné rostliny nechutnali, ani neolizovali prsty, mezi kterými rostliny rozemnou, pro případ, že by narazili na nějaký jedovatý druh. Poté učitel s žáky nasbírá aromaticky zajímavé a výrazné rostliny a společně je určí. Výrazné voní například rostliny z čeledi hluchavkovité, krtičníkovité nebo miříkovité. Nakonec učitel připraví z určených druhů poznávku, žáci chodí se zavázanýma očima od rostliny k rostlině, poznávají je po čichu a poslepu zaznamenávají na papír, o jaký druh se jedná.

Přírodní parfém

Žáci nejprve nasbírají různé přírodniny, např. půdu, vlhké i suché dřevo, houby, jehličí, květy atd. a zkoumají je čichem. Učitel připomene, že vůně je intenzivnější po rozemnutí materiálu mezi prsty. Žáci mohou nasbírané vůně rozdělit na příjemné a nepříjemné, na výrazné a jemné atd. Poté si každý žák v kelímku namíchá svůj přírodní parfém, který nakonec představí ostatním.

AKTIVITY A HRY ZAMĚŘENÉ NA VNÍMÁNÍ PŘÍRODY CHUTÍ

U aktivit zaměřených na chuťové vnímání přírody je potřeba věnovat zvýšenou pozornost bezpečnostním opatřením. Je nezbytné vyhlásit pravidlo, které platí pro všechny žáky bez výjimky, že než žák daný plod a jiné jedlé přírodniny ochutná, musí to konzultovat s učitelem, aby se předešlo nevolnostem nebo dokonce otravě. Platí zásada, že nechutnám nic, o čemž stoprocentně nevím, že je jedlé.

Borůvkové hody

Pokud je k dispozici rozsáhlé borůvčí obsypané borůvkami, lze uspořádat borůvkové hody. Žáci mohou pátrat po různě sladkých borůvkách a zkoumat například, zda barva nebo velikost borůvky souvisí s její chutí. Současně učitel může vyhlásit soutěž o nejfialovější jazyk.

Ochutnávka bylinkových čajů

Ve volné přírodě lze nasbírat řadu léčivých rostlin, ze kterých se dá připravit lahodný bylinkový čaj, např. nať mateřídoušky nebo máty, šípky růže šípkové, plody i listy maliníku a ostružiníku atd. Suroviny nasbírané v přírodě lze obohatit o pěstované bylinky, např. levanduli nebo meduňku. Jednotlivé bylinkové čaje je vhodné připravit vždy jen z jednoho druhu léčivky. Žáci pak v rámci ochutnávky poznávají specifickou chuť jednotlivých druhů. Na závěr lze uspořádat "poznávku" čajů - žáci ochutnávají čaje z očíslovaných kelímků a zapisují, o jaký čaj se asi jedná.

POUŽITÁ LITERATURA

Šircová I. (2007): S dětmi v přírodě: zážitková výchova po celý rok. Portál, Praha.

Witt R. (2008): Vnímejme přírody všemi smysly. SEVER, Rýchory.

DOPORUČENÁ LITERATURA

Bartůněk D. (2001): Hry v přírodě s malými dětmi: hry a cvičení v přírodě pro děti ve věku od 4 do 8 let. Portál, Praha.

Červinka J. (2002): Výpravy do přírody. Portál, Praha.

Doležalová E. & Kučerová A. (2004): Hry v přírodě a s přírodou. Mladá Fronta, Praha.

Neuman J. (2007): Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Portál, Praha.

Zapletal M. (1995): Hry v přírodě. Leprez, Praha.

